

A francia felsőoktatás helyzete az 1968-as diákmozgalmak előtt

jelige: Francia

Tartalom

A felsőoktatás helyzete a II. világháború után a diákmozgalmak által érintett országokban	5
Egyesült Királyság	5
Amerikai Egyesült Államok.....	6
Olaszország.....	6
Német Szövetségi Köztársaság	7
Japán.....	7
A francia felsőoktatás szerkezete és törvényi szabályozása	9
A francia felsőoktatás.....	9
Grandes Écoles rendszere	10
Törvényi háttér	11
A francia felsőoktatásban részvevő hallgatók számának megoszlása	14
A diákszám változása	15
Nemi összetétel, nemi arányok	17
Összegzés	19
Felhasznált irodalom.....	21
Idegen nyelvű irodalom.....	22
Felhasznált források.....	23
Statisztikai mellékletek.....	25

Bevezetés

Az oktatásügy mindig is meghatározó jelentőséggel bírt, minden korban minden ember és politikai rendszer számára. Ahogy haladunk napjaink felé a történelemben azt látjuk, hogy mindig egyre több és több ember részesült az oktatás valamilyen formájában. Először az írni és olvasni tudók papok szűk köréből lassan a társadalom minden csoportjára kiterjedt ez az alapszintű műveltség. Majd az egyre magasabb fokú iskoláztatásban résztvevők köre bővült igen nagy mértékben, egészen addig, hogy napjainkra a fejlett polgári társadalmakban tömegessé vált a diplomaszerezés lehetősége, amit a gazdaság igényei meg is követelnek. Míg Magyarországon a felsőoktatásban résztvevők száma látványosan csak az 1990-es évek közepén ugrott meg, addig ez Nyugat-Európában sokkal hamarabb bekövetkezett. Sok államban már az 1960-as években jelentős diplomás munkanélküliség is megfigyelhető volt.

Dolgozatomban bemutatott francia felsőoktatással kapcsolatos vizsgálódásaim egy nagyobb kutatás részét képezik, mely megpróbálja felvázolni, hogy a nyugat-európai országok felsőoktatása milyen nehézségekkel nézett szembe a második világháború után és az 1968-as diákmozgalmak hatására, valamint az 70-es évek elejétől kibontakozó gazdasági válság, a hagyományos ágazatok tönkremenetele hogyan hatott a felsőoktatás-politikára a területfejlesztés összefüggéseivel. A kormányok miért nyúltak ahhoz az eszközhöz, hogy belenyúljanak a felsőoktatás szerkezetébe. A nagy elit egyetemek hogyan váltak a mindenkori piaci igényeket kiszolgáló tömegoktatási intézményekké.

Szeretném felvázolni, miként alakult a francia felsőoktatás a második világháború után és mi vezetett az 1968-as diákmozgalmakhoz. Ehhez többek között igyekszem megvizsgálni a francia közoktatási és egyetemi rendszert, illetve kis kitekintésként összehasonlítani néhány olyan ország oktatásával, ahol szintén voltak megmozdulások a '60-as évek végén.¹ Bemutatom, hogy milyen különbségek és milyen hasonlóságok voltak ezekben a felsőoktatási struktúrákban.² Adatokat igazolom, hogy a francia diákok elsősorban milyen egyetemi karokat preferáltak. Hogyan változott a diákok száma és a nemek aránya, továbbá, hogy milyen arányban jelentek meg külföldi hallgatók és milyen szakokon. Adatokkal szándékozom igazolni, hogy a hallgatók felsőoktatás milyen jellegű intézményeit részesítették

¹ Európából főleg az Egyesült Királyság, Olaszország és az NSzK egyetemi rendszerét vizsgálom majd meg. Pár szóban szólok majd az Egyesült Államok és Japán oktatásáról is.

² Franciaország esetében a felsőoktatás csak úgy érthető meg, ha a középfokú oktatásról is szólok néhány szót. (lásd alább)

előnyben: elitiskolákat, vagy főiskolákat/egyetemek. Magával az 1968-as diákmozgalmakkal ebben a dolgozatban csak annyira kívánok foglalkozni, amennyi szükséges az oktatási struktúra változásának megértéséhez.

A dolgozatomban az anyaországra szorítkozom, vagyis Franciaország Európában található részét fogom vizsgálni.³ A vizsgálathoz elsősorban a Francia Statisztikai Évkönyvekben talált adatsorokat használom fel, valamint az 1968-as diákmozgalmakról szóló irodalmat. Külön ki kell emelnem a Cohn-Bendit testvérek által írt munkát az 1968-as helyzetről, ám igyekszem munkámban a tárgyilagosságot és tényszerűséget megőrizni.

Elsősorban a Charles de Gaulle neve által fémjelzett időszakra szorítkozom, tehát az 1958-68 közötti periódusra. Azonban a változás nem itt kezdődött el, így próbálok a második világháború végétől kezdve számot adni az új tendenciákról. A törvényi szabályozás megértéséhez vissza kell nyúlnom a Második Császárság (1852-1871) és a Harmadik Köztársaság (1958-napjainkig) oktatáspolitikájához.

³ A francia köznyelv által Métropolitain-nek nevezett részét, azaz Franciaország európai kontinensen fekvő területét fogom vizsgálni. Tehát kihagyom belőle Korzikát, a tengeren túli tartományokat és a korábbi gyarmatokon szerveződött felsőoktatási intézményeket is, így az algíri egyetemet is.

A felsőoktatás helyzete a II. világháború után a diákmozgalmak által érintett országokban

A korszakban már minden vizsgálat alá vett országban van lehetőség válogatni a felsőfokú oktatási intézmények között. Egyes országokban választási lehetőség kínálkozik arra, hogy a felsőoktatásnak az állam által finanszírozott intézményeiben, vagy tandíjjal rendelkező magánintézményben tanuljon tovább a diák. Egyre jellemzőbb a nők arányának növekedése az intézményekben. A következőkben röviden szeretném bemutatni az angol, az amerikai, az olasz, a német és a japán felsőoktatás sajátosságait a 60-as években.

Egyesült Királyság

Első az Egyesült Királyság oktatása. Hagyományosan az angol felsőoktatás elit képzést szolgáló intézmény volt és maradt is sokáig. Az egyetemek mindig nagyobb presztízzsel rendelkeztek, mint a főiskolák, bár akad kivétel. A II. világháború után a hagyományos szakok iránti érdeklődés némiképp csökkent és inkább a szakmaiságot és alkalmazott ismereteket előtérbe helyező intézmények lettek népszerűbbek.⁴ Azonban az angol felsőoktatás nem vált tömegoktatássá, köszönhetően annak, hogy az egyetemek és főiskolák maguk döntöttek arról, hogy kit vesznek fel és kit alkalmaznak. A nagy múltú egyetemeken a tanulás nem volt olcsó. Főleg akkor nem, ha az Egyesült Királyság nem Angliában található egyetemén tanul valaki, hiszen az utazás és a kollégiumi költségek sem olcsók.

Az angol oktatás azonban szelektív, kétirányú fejlődéssel jellemezhető. Az egyik ága a felülről építkező, elsősorban a továbbtanulásra felkészítő, akadémikus rendszer. A másik vonása az alulról építkező munkavállalásra irányuló tömegoktatás. Ennek a kettőnek az éles elkülönülésével jellemezhető az angol oktatás.⁵ A tanulókat már igen hamar elválasztják egymástól. 11 éves korban a diákoknak vizsgát kellett tenniük, amelynek az átlaga alapján sorolják be az egyes csoportba őket. Az elit ágba sorolt diákok a nyolc osztályos *Grammar School*-ban folytatták tanulmányaikat. Míg a másik csoportba osztott gyerekek választhattak az öt éves *Secondary Modern School* és a hét éves *Secondary Technical School* között.

⁴ International Encyclopedia of National system of Education, ed.: Postlethwaite, T. Neville, Pergamon, 1026. old.

⁵ http://www.kislexikon.hu/nagy-britannia_oktatasugye_a.html

Amerikai Egyesült Államok

A következő vizsgálandó ország az Amerikai Egyesült Államok. A magániskolák hagyománya itt is erősen jelent volt, hiszen ezek közül az intézmények közül nem egy a gyarkatosítást követő időszakban jött létre és még erőteljes angolszász vonásokkal rendelkezett. A tandíjjal rendelkező intézmények mellett természetesen a korszakban az állami fenntartású és ingyenes intézmények voltak a legnagyobb számban jelen az amerikai oktatásban. Az alap-és középfokú oktatás kötelező 6-16 éves kor között, valamint minden államban ingyenes.⁶ A középiskolai rendszer egységes. Mindenki gimnáziumban tanul, ahol speciális kurzusokkal készíthetők fel a tanulók az eltérő továbbtanulási célokra. A felsőoktatás minden esetben térítéses. Ám ez alól vannak kivételes esetek: részleges, vagy teljes tandíjmentesség, ami a továbbtanulni vágyó hallgatókat arra ösztönzi, hogy minél jobb eredménnyel végezzenek és érkezzenek el a felvételhez. Az alapképzés általában négy év, ezután lehet továbbtanulni mester szakon majd utána doktori iskolában.⁷ A korszakban már eltűnőben vannak a kimondottan lányok számára fenntartott felsőfokú intézmények. Azonban a szegregáció erősen jelen volt, az afro-amerikai diákok nagyon nehezen tudtak bejutni a felsőoktatásba, és a ha sikerült is nekik akkor is hátrányos megkülönböztetések érték őket. Ezért kapcsolódik majd össze a diákmegmozdulások nagy része a polgárjogi és antirasszista tüntetésekkkel.⁸

Olaszország

Olaszország oktatásában a II. világháború után több jelentős változtatás volt megfigyelhető. A hagyományos és nagy múltra visszatekintő intézmények mellett bevezették a szakoktató intézményeket. Ezek három éves képzést nyújtottak a hallgatóknak, elsősorban testnevelési, és művészeti ágakon. A rendszer jellegzetessége, hogy a középfokú oktatás második szakaszában a diákok számos iskola-típus közül választhatnak,⁹ így sokan mehettek tovább a felsőoktatásba. Viszont igen magas a lemorzsolódók aránya. A felsőoktatásban folyamatosan nő a diákok száma, köszönhetően a számos egyetemnek, melyek a tudomány minden területét lefedték.¹⁰ A felsőoktatásban lehetőség volt az ingyenes állami, vagy a térítéses nem állami formát választani, ám ez is állami szabályozás alá tartozott. Az érettségi felvételt biztosít a jelentkező számára. A felsőfokú képzés általában 4-5 évet vett igénybe, amely három szinten

⁶ International Encyclopedia of National system of Education, 1055. old.

⁷ http://www.kislexikon.hu/amerikai_egyesult_allamok_oktatasugye.html

⁸ Frei, Norbert: 1968 diáklázadások és globális tiltakozás, Corvina Kiadó, 2008

⁹ International Encyclopedia of National system of Education, 468. old.

¹⁰

http://www.sulinet.hu/tanar/kompetenciaterulek/5_eletpalya/03_modulok_eszkozok_1/11._evfolyam/a_tipus/el_etpalya_ismeretek/xi.a.6.9._objektumai/gyujtemenyek/4._gyujtemeny/orszagismertetok/olaszorszag.pdf

folyt. Az első a „*diploma*”, mely a felsőfokú végzettséget megkövetelő munkakörökhöz szükséges képesítést biztosítja. A második fokozat a *laurea*, melynél a hallgatók minden évben vizsgáznak a szemináriumok és kollokviumok anyagából, majd a tanulmányok lezárása előtt a szakdolgozat megvédésében teljesedik ki. A legmagasabb fokozatot a *dottorato de riceca*-val (azaz kutató doktorátus) lehetett elérni. Ez utóbbi két fokozat már feljogosítja tulajdonosát a doktori cím viselésére.¹¹

Német Szövetségi Köztársaság

Németország felsőoktatása a század elején élen járt egész Európában és a világon. A német szemináriumi rendszert vették át szinte minden államban a felsőoktatásuk fejlesztése céljából. Azonban az ország kettészakadása megviselte az oktatás minden szintjét. Ebben az országban mehetnek továbbtanulni a legmagasabb életkorban a diákok. Az átlagos életkor 18-20 év között mozog.¹² Köszönhetően annak, hogy az érettségi birtokában az mehet a felsőoktatási intézménybe továbbtanulni, aki 12 iskolai évet elvégzett. Így bele kell számolni az elvégzett osztályok számába a gyakori lemorzsolódást és évismétlést is.¹³ Az alapképzés általában 4-6 évet tesz ki, majd ezután kezdheti meg valaki a mester vagy doktori tanulmányait. A német felsőoktatás elsősorban kutatás orientált. Nagyon nagy számban voltak jelen kutató intézetek, illetve a végzett hallgatók közül sokan maradtak oktatói pályán akár a német, akár más országok felsőoktatási intézményeiben. Majd ezek után szolgálták csak ki a gazdaság egyes szereplőit. Nem véletlen, hogy a műszaki, vegyi karok száma igen magas, hiszen a diploma birtokában a német gyárakban, üzemekben könnyebb az elhelyezkedés.

Japán

Végezetül Japán oktatásáról ejtenék pár szót. Japán bár, nem nyugati ország, (ahogy az Egyesült Államok sem az), ám mégis megemlítem, hiszen a bevezetésben utaltam rá, hogy mindazon országok oktatásáról ahol diákmegmozdulások voltak, szót fogok ejteni. A japán oktatás különlegessége, hogy az előmenetelt nem életkorhoz, hanem teljesítményhez köti, ami a jó tanulmányi eredmény elérésére ösztönzi a diákokat. Az elemi iskola 6 éves kortól kötelező. Előtte az óvoda nem kötelező, de általában a diákok fele járt óvodába. A

¹¹

http://www.sulinet.hu/tanar/kompetenciateruletek/5_eletpalya/03_modulok_eszkozok_1/11._evfolyam/a_tipus/eletpalya_ismeretek/xi.a.6.9._objektumai/gyujtemenyek/4._gyujtemeny/orszagismertetok/olaszorszag.pdf

¹² International encyclopedea of National system of Education, 347. old.

¹³

http://www.sulinet.hu/tanar/kompetenciateruletek/5_eletpalya/03_modulok_eszkozok_1/11._evfolyam/a_tipus/eletpalya_ismeretek/xi.a.6.9._objektumai/gyujtemenyek/4._gyujtemeny/orszagismertetok/nemetorszag.pdf

középiskola alsó és felső tagozatból áll. Az alsó tagozatra általában a 12-15 év közötti gyerekek járnak.¹⁴ Az alsó tagozat még ingyenes. A felső tagozatba való eljutás kötelező, így nem fordulhat elő, hogy valaki 18 éves korára még nem járta ki az általános iskola osztályait sem. A felső tagozatba a 15-18 év közöttiek járnak, és ezért a képzési szintért már fizetni kell. A felsőoktatásba, már lényegesen kevesebben kerülnek be. Népszerűek a műszaki kollégiumok, a különböző képzőintézmények is. A nők magas számban vesznek részt a felsőoktatásban, ám elsősorban a 2 éves főiskolai képzést részesítik előnyben. A férfiak általában a nagyobb számban választják a négy éves egyetemi képzést. A nyugati világtól eltérően viszont meglepően magas a pedagógus pályát választó férfiak aránya, így nem meglepő, hogy a japán középiskolákban szinte csak férfiak tanítanak, hiszen az ehhez szükséges képesítést egyetemi diploma birtokában lehetett megszerezni.

¹⁴ International Encyclopedia of National system of Education, 483. old.

A francia felsőoktatás szerkezete és törvényi szabályozása

Miután nagy vonalakban áttekintettük több ország felsőoktatását, most rátérek a dolgozat gerincét adó francia oktatás vizsgálatára. Franciaország a Második Császárság időszaka óta, azaz 1871-től kezdve az oktatásra legtöbbet költő államok sorába tartozott. Az oktatásra szánt költségvetési támogatások hozzájárultak ahhoz, hogy a két világháború között, és az azt követő rövid gazdasági fellendülés időszakában a francia felsőoktatás Európa vezetői közé került. A gazdasági stagnálás és az egyre növekedő diákszám miatt az oktatás minden része komoly gondokkal kellett, hogy szembenézzon, de erről később kívánok beszélni.

A francia felsőoktatás

A francia felsőoktatás megértéséhez szükséges, hogy tisztában legyünk magával a francia oktatási rendszerrel, hiszen egy nagyon szisztematikusan kialakított építményről van szó.¹⁵ A francia oktatás centralizált. A diákmozgalmak előtt egy alulról és felülről is építkező oktatási struktúra volt megfigyelhető, mely igen erősen szelektálta a továbbtanulni kívánó diákokat. A különböző statisztikai könyvekben szereplő sematikus ábrákról sem egyszerű leolvasni, hogy pontosan melyik iskolából melyik másik iskolába vagy szintre lehet továbblépni. Ebben a nagyon finoman hangolt rendszerben sokáig érvényesült a szelekció, már az első lépcsőfoktól, vagyis az elemi iskolától kezdve.¹⁶ Azonban az oktatásba való belépés utáni fél évben már eldőlhet, hogy a diák az egyetemi továbbtanulás felé orientálódik, vagy hamarabb kilép a képzési struktúrából.¹⁷

A legnagyobb iskolafenntartó az állam, de vannak magán vagy egyházi fenntartású intézmények is. Ezek is állami felügyelet állnak.¹⁸ Az ország területén 27 tankerület (académie) szervezi az elemi- és középfokú oktatást.¹⁹ 1959-ben hozott döntés²⁰ értelmében a diákok 6-16 éves koruk között tankötelesek,²¹ de ez nem jelenti azt, hogy ekkorra már

¹⁵ Karády Viktor: A francia egyetem Napóleontól Vichyig, Budapest, Új Mandátum Kiadó, 2005, 9. old

¹⁶ International Encyclopedia of National system of Education, 333. old.

¹⁷ Tót Éva: Új tömegek-régi szelekció, Educatio, 1995/3, 469. old.

¹⁸ Pedagógiai Lexikon I. köt, szerk.: Báthory Z.-Falus I., Budapest, Keraban Könyvkiadó, 1997, 597. old.

¹⁹ Tót, 1995. 469. old.

²⁰ 1959-ben meghozott loi Debré ezek mellett rendelkezett még a magániskolák, hogy válasszanak a status quo, vagyis az állami támogatás nélküli működés, illetve az állami rendszerbe való betagozódás között, ami komoly viták alapját képezi majd a jövőben is, in Ádám Péter: Francia-magyar kulturális szótár, Budapest, Corvina, 2004, 79. old.

²¹ Tót Éva tanulmányában a tankötelezettség időtartama 6-16 év, míg a Pedagógiai Lexikonban szereplő adatok szerint ez 6-14 éves kor között alakul. Az Annuaire Statistique de la France 1953-as kiadványában szereplő ábra

végzettséggel, vagy szakmával rendelkeznek. Az elemi vagy általános iskolai képzés 6-11 éves kor között tart, majd ezt követik a középiskolai tanulmányok. A középfokú oktatás már erősen tagolt, és jól behatárolja a jövőbeli felsőfokú tanulmányok folytatását vagy éppen annak hiányát. A francia iskola jellegzetessége, hogy visszafelé számozzák az osztályokat, így a középiskola első szakasza a collège a hatodiktól a harmadik osztályig tart, vagyis 11-14 éves koruk között járnak ide a gyerekek.²² Az ezt követő szakasz a lycée, a maga három osztályával: sorrendben a második, első majd utolsó évvel a terminállal. Ebben az évben van lehetőség az érettségi típusának kiválasztására is.²³ Érettségi birtokában lehet a felsőoktatásba belépni. A francia felsőoktatás két formában zajlik. Mielőtt azonban erre rátérnék, ki kell emelnem, hogy a francia iskolákban igen magas az évet ismétlők és lemorzsolódók aránya. Nem ritka, hogy az érettségi vizsgákon a bukás aránya 20% körüli. Azonban aki leérettségizik, azoknak 90%-a továbbtanul.²⁴ A felsőoktatásba tehát az iratkozhat be aki sikeres érettségivel rendelkezik. Elméletileg a felsőoktatás nem szelektál - kivéve a Grandes Écoles-ok²⁵ - ám nem mindegy, hogy valaki már az első körben az írásbeli vizsgán megszerzi az érettségit vagy szóbelivel kell kiegészítenie. Ugyanis nem ritka, hogy a felvételnél, főleg túljelentkezés esetén figyelembe veszik a jelentkezési sorrendet.²⁶ Az orvosi karokon pedig numerus clausus volt, vagyis csak meghatározott és törvényileg előírt számú diákot vehettek fel, a vallási hovatartozást nem vették figyelembe.²⁷ Sokáig a főiskolákra és egyetemekre úgy tekintettek, mint a pedagógus képzés zálogára, és olyan intézményre, mely magántisztviselőket képez, vagy az adminisztráció alacsonyabb fokain elhelyezkedő köztisztviselőket. A piac igényeihez azonban szinte semmilyen formában nem vagy éppen alig alkalmazkodott. Az egyetemi képzés is hierarchizált felépítésű.

Grandes Écoles rendszere

A Grandes Écoles rendszere sajátosan francia jelenség. Szó szerinti fordításban nagy iskolának nevezett intézménytípus valójában elitképző intézmény, vagyis elit egyetem. Ezeknek az

alapján azonban jóval valószínűbbnek tűnik, hogy a felső határ a 16 év, így dolgozatomban ezt fogom használni

²² Tóth, 1995, 470. old.

²³ Uo. 474. old. Az érettségi első típus a klasszikus érettségi, a köznyelvben francia irodalom tárgyból ezt megelőző évben kell vizsgázni. Az első típusba tartozik az- zárójelben a tagozaton domináló tárgy- A (irodalmi tárgyak, filozófia), B (gazdasági tárgyak), C (matematika, fizika) D (elsősorban orvosi pályára vágyóknak) E (műszaki érettségire készítő átmeneti típus). A másik fajta a műszaki érettségi/Baccalaureat de technicien, erre készít fel az F (ipari), G (adminisztrációs és gazdasági tárgyak) és a H (informatika) tagozat.

²⁴ Uo. 478. old.

²⁵ A Grandes École-ok a francia felsőoktatás legmagasabb szintű és legjobb színvonalú oktatását nyújtó felsőoktatási intézmények. Legtöbbször szakfőiskola vagy elitiskola jelentésben lehet lefordítani.

²⁶ Uo. 481. old.

²⁷ A statisztikai adatokban valóban közel azonos számú diák szerepel az orvosi karra beiratkozott hallgatók rovatban. De ismét figyelembe kell venni a lemorzsolódást illetve az évismétlőket is!

intézményeknek - számuk 100 és 300 között mozog - az elsődleges feladata, hogy a tudományok, az adminisztráció, a gazdasági vagy az államigazgatás elitjét képezze. Már a bekerülés sem egyszerű. Szigorú és igen nehéz, nem ritkán két évig is készülnek rá a diákok. Ezekre a vizsgákra a felkészítés magán vagy állami intézmények keretei között lehet készülni, ám van olyan elit középiskola, melynek utolsó két éve már eleve erre készít fel. Az elit egyetemekre csak az jelentkezhet, aki az érettségi mellett sikeres versenyvizsgával is jelentkezik. Ám a Grandes Écoles míg itt is szelektál és csak a legkiválóbbakat veszik fel. Nem ritka, hogy az azonos évfolyamra járók között jelentős életkorbeli különbség van.²⁸ Az intézmények hallgatóinak összlétszáma 100-500 körül mozog, így igen alaposan megszűrjük a felvételizőket. Mindössze a teljes felsőoktatásban résztvevő hallgatók 8-9%-a jár ilyen intézménybe.²⁹

Az itt szerzett diplomák mindig is magas presztízzsel jártak és nem értéktelenedtek el. Komoly karrier vár az élet minden területén azokra, akik ilyen intézményben végeztek tanulmányokat.³⁰ A tömegessé válás természetesen itt is teret szerzett magának, ám korántsem olyan arányban, mint az „egyszerű” főiskolákon és egyetemeken. Az iskolák saját magukat védve egyre elzártabban működtek, és nagyon jó viszonyt ápoltak az államhatalommal. Így a zártság és az azzal együtt járó bizonyos mértékű konzervativizmus elérte hatását: diplomája értékálló és közösségteremtő, és ami a legfontosabb magas színvonalú oktatás eredménye.

Törvényi háttér

Ezek után rátérnék a francia felsőoktatás törvényi szabályozására. Ahhoz, hogy az Ötödik Köztársaság (1958- napjainkig) felsőoktatásának rendszere érhető legyen, egy kicsit vissza kell menni az időben. Egészen pontosan a Második Császárság majd az azt követő Harmadik Köztársaság idejéig. A tizenkilencedik század végén megélénkült az egyetemek iránti kereslet, amelynek kielégítése céljából a nagyobb gazdasági központokban szakiskolákat hoztak létre, amelyek később egyetemi rangot nyertek.³¹ Azonban nem csak a gazdasági és a technikai fejlődéshez kötött egyetemi karokon nőtt meg a diákok létszáma, hanem az orvosi, jogi illetve a bölcsészkarokon is. Az államnak rá kellett döbbsennie, hogy a sikeres felsőoktatás eléréséhez és az egyre növekvő igények minél jobb kiszolgálása érdekében bele

²⁸ Figyelembe kell venni, hogy ki milyen középfokú intézményből jön, maradt-e még az érettségi után más képzettséget szerezni, hogy ezzel növelje a felvételi esélyeit. Illetve mivel ez egy nagyon nehéz vizsga, így nem ritka itt sem a bukás.

²⁹ Tót, 1995, 479. old.

³⁰ Az École Normales Supérieure-ben tanult az irodalmi és tudományos élet megannyi fontos alakja, többek között Michel Foucault, Marc Bloch, Georges Pompidou, Louis. Pasteur, Thomas. Ferenczi, Romain. Rolland,

³¹ Karády, 2005, 125. old.

kell nyúlnia az egyetemi oktatás szervezésébe. Ami azt jelentette, hogy folyamatosan magas arányt tett ki az állami támogatás az egyes karok összes költségét figyelembe véve.³² Azonban az egyes karok pénzügyi helyzetével kapcsolatos problémák nem oldódtak meg.

Viszont még ekkor sem beszélhetünk egyetemekről, csupán fakultásokról és az egyedüli valódi egyetem³³ a Sorbonne Párizsban. 1896. július 10-én Raymond Poincaré aláírta az egyetemek megalapításáról szóló törvényt.³⁴ A törvény lényegében összefoglalja a korábbi években a felsőoktatás korszerűsítése érdekében hozott rendeleteket és törvényeket. 1885-ben rendelettel biztosították a karok számára a polgári jogi személyiséget, valamint, hogy külső adományokat, örökségeket, támogatásokat nyerhessenek el és azzal saját belátásuk szerint rendelkezzenek. Még ugyanebben az évben az egy városban működő karok számára létrehozták a kari főtanácsot (Conseil général des facultés), amely a karok szövetségeinek kialakítását szabályozta, és hatásköre minden a karokkal kapcsolatos ügyre kiterjedt. 1890-től pedig már saját költségvetést is engedélyeztek a karok számára.³⁵ Kiegészítette továbbá az alábbi rendelkezésekkel: létrehozta az új egyetemeket,³⁶ melyek saját diplomát bocsáthattak ki, és saját vagyonukból különleges kurzusokat indíthattak és tarthattak fent belőle. Az ezt követő majdnem hetven évben alapjait tekintve ez az oktatási struktúra élt tovább.

Az új egyetemek létrehozásával Párizs nem veszítette el vezető szerepét, ám a vidéki intézmények hallgatói létszáma folyamatosan emelkedett, és a II. világháború alatt már az összes diploma háromnegyedét vidéken állították ki.³⁷ Ezek a rendelkezések a francia felsőoktatás versenyképességét célozták meg. Nem hiába jutott sokkal több anyagi támogatás az egyes kutatási ágak finanszírozására. Főleg a természettudományi, az orvosi, valamint a gyógyszerészeti karokon volt megfigyelhető, hogy a nagyobb vállalatok vagy klinikák az alkalmazott tudományok fejlődését szorgalmazták. Nem csak anyagi támogatással, hanem gyakorlati és kutatási hely biztosításával is. Főleg a munkaerő-piacra bocsátották ki végzettjeiket és viszonylag kevesen maradtak kutatói pályán a továbbiakban.³⁸ Mindenesetre

³² Uo. 128. old.

³³ egyedülként, törvényi szinten is egyetemi címmel rendelkező intézmény

³⁴

http://fr.wikisource.org/wiki/Loi_du_10_juillet_1896_relative_%C3%A0_la_constitution_des_universit%C3%A9s

³⁵ Karády, 2005, 133. old.

³⁶ Újra alapította a Aix-Marseille (továbbiakban Aix), Besançon, Bordeaux, Caen, Dijon, Grenoble, Montpellier, Nancy, Poitiers, Rennes, Toulouse városának még a forradalom alatt megszüntetett egyetemét. A párizsít is újralapítja, neve innentől kezdve Nouvelle Sorbonne. Továbbá megalapítja Clermond- Ferrand, Lille és Lyon egyetemét. http://fr.wikipedia.org/wiki/Chronologie_des_universit%C3%A9s_fran%C3%A7aises#Buisson1911

³⁷ Karády, 2005, 135. old.

³⁸ Uo. 157. old.

tény, hogy a francia felsőoktatás európai versenyképessége megnőtt és a tudományos életben is komoly sikereket ért el.³⁹

Tekintsük át, hogy mikor és hol jöttek létre egyetemek a korszakban. Az 1952-53-as tanévben a következő városokban volt egyetem: Aix, Besançon, Bordeaux, Caen, Clermont-Ferrand, Dijon, Grenoble, Lille, Lyon, Montpellier, Nancy, Paris, Poitiers, Rennes, Strasbourg, Toulouse. Az 1961-62-es tanévben megkezdte működését az egyetem Nantes-ban, Orléans-ban és Reimsben. 1964-65-ben Amiens-ben és Rouenban is, valamint 1965-66-ban Nizzában és Limoges-ban is elindult az oktatás.⁴⁰ Nem egy intézményben a jogi képzés, illetve a fogorvosi képzés csak később indult el. Ám a korszak végére az általam figyelembe vett valamennyi kar működik mindegyik felsőoktatási intézményben.

³⁹ Ezt a legjobban talán a II. világháború előtt elnyert Nobel-díjak száma bizonyítja a legjobban. (Az irodalmit most nem részletezem külön!) Fizikából Henri Becquerel, Pierre és Marie Curie (1903), Jean- Baptiste Perrin (1926), Louis de Broglie (1929), kémiából Marie Curie (1911), Victor Grignard és Paul Sabatier (1912), Frédéric Joliot és Irène Joliot-Curie kapott. Orvosi Nobel díjat nyert Alphonse Leveran (1907), Alexis Carell (1912), Charles Richet (1913), Charles Nicolle (1928). Béke Nobel-díjat pedig Frédéric Passy (1901), Louis Renault (1907), Paul Henri d'Estournelles de Constant (1909), Leon Bourgeois (1920), Aristide Briand (1926) nyert. <http://www.nobelprize.org/>

⁴⁰ lásd I. számú melléklet

A francia felsőoktatásban részvevő hallgatók számának megoszlása

A hallgatók számának, összetételének vizsgálatához az I.N.S.E.E.⁴¹ évkönyveit vettem alapul az 1952-53-as tanévtől kezdődően, abból a célból, hogy látható legyen a bekövetkező változás. Vizsgálódásaim során a Párizsban található felsőoktatási intézményeket nem bontom külön az egyszerűbb adathasználat miatt. A gyarmatok és a tengeren túli tartományok egyetemeit sem vizsgálom, ahogyan az Algíri Egyetem adatait sem kívánom felhasználni. Az 1960-as évekig az alábbi felsőoktatási intézmények kerülnek vizsgálat alá: Párizs (az intézményeket nem külön vizsgálva), Aix, Besançon, Bordeaux, Caen, Clermont-Ferrand, Dijon, Grenoble, Lille, Lyon, Montpellier, Nancy, Poitiers, Rennes, Strasbourg, Toulouse. Az 1960-as évekre pedig a lista kiegészül a következő városokban található egyetemekkel: Amiens, Limoges, Nantes, Nizza, Orléans, Reims, Rouen.

A vizsgálat alapját a következő karokra beiratkozott hallgatók száma képezi: jog, természettudomány, bölcsészet, orvostudományi, gyógyszerészeti kar. Ezek mellett a statisztikai évkönyvek bevonják a fogorvos-tudományi kart és a teológiai fakultást is.

A diákszámnál a következő szempontokat veszem figyelembe: a karokra beiratkozott hallgatók összes száma, valamint a hallgatók nemi megoszlása. Amennyiben a hallgató nem francia állampolgár akkor jelzem, hogy földrajzilag honnan érkezett -és amennyiben évekből a statisztikai évkönyvek megfelelő adatokkal szolgálnak – és melyik egyetemre iratkozott be.

Az 1950-es években az alábbiakat tudjuk a statisztikákból az egyetemekre vonatkozóan: teológiai képzés egyedül Strasbourgban folyt, Besançonban és Clermont-Ferrand-ban pedig nem volt jogi kar. A legnagyobb vidéki egyetemnek az Aix-i, míg a legkisebbnek a besançoni számít. Az 1966-67-es tanévben pedig nincs fogorvos-tudományi kar a következő egyetemeken: Amiens, Besançon, Caen, Dijon, Grenoble, Limoges, Nizza, Orléans, Poitiers és Rouen. Nizzában nincs továbbá gyógyszerészeti kar sem.

A természettudományi és a jogi karokon a női hallgatók aránya messze a férfiaké alatt marad. A bölcsészkarokon is kevesebb nő tanul, ám itt a százalékos arányuk már javul, ám a hallgatói létszám 50%-át továbbra sem éri el. Nem meglepő viszont, hogy Strasbourgban a teológiai

⁴¹ Institut national de la statistique et des études économique- Francia Statisztikai Hivatal évkönyvei: [http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb34349577d/date.r="+Annuaire+statistique+de+la+France+%281953%29+.langE](http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb34349577d/date.r=)
N

karon a nők is tanultak, mivel a református felekezet tartotta fent, ám számuk igen alacsonyan mozgott.⁴²

A statisztikai adatok feldolgozása során több problémával is szembesültem. Az első az, hogy az adatok az egyre pontosabb adatfelvételnek hála egyre precízebbek és részletesebbek. Ami abból a szempontból probléma viszont, hogy az egyes évkönyvekben szereplő adatok között nem ritkán elég komoly eltérések mutatkoznak. Köszönhetően annak, hogy az egyik évben még beleszámolták a diákszámba a külföldieket, míg a következő évben már nem. Az algíri egyetem diákszámja is kétséges, hiszen egyik évről a másikra tűnt el a statisztikából az erre vonatkozó sor. Így nehéz megállapítani, hogy a diákszám növekedést az Algírból érkező hallgatók indukálják-e! Mivel Algéria Franciaország két tengeren túli megyéjét adja, így a függetlenedés után nem meglepő módon az volt anyaország területén tanulnak tovább. Azonban vannak olyan évek, amelyből nem lehet pontosan kikövetkeztetni, hiszen a statisztikában nem mindig szerepel az egyes egyetemekre érkező külföldi diákok pontos száma és az, hogy földrajzilag honnan érkeztek. Továbbá számításaim során az összes hallgató számával számolok, és nem vizsgálom külön, hogy ebből mennyien iratkoztak be valóban az adott intézménybe.

A diákszám változása

A vizsgálódásaimat az 1952-53-as tanévvel kezdem,⁴³ amikor a háborút követő negatív hatások már nem voltak érezhetőek annyira. Ettől az évtől kezdve indulnak meg a francia gyarmatok vagy megszállás alatt tartott területek függetlenedési mozgalmak.⁴⁴ Ennek az évnek a diákszámát veszem alapnak, vagyis az diákszám növekedését és a férfi-női hallgatói arányt is ehhez fogom viszonyítani, és a kutatást az 1967-68-as tanévvel fejezem be. Ebben az évben voltak az első komolyabb diákmegmozdulások és tüntetések a kormány és annak oktatáspolitikája miatt, mely összekapcsolódik a munkások sztrájkjaival.⁴⁵ Az 1968. november 12-én meghozott loi Faure pedig ekkor még nem érezteti hatását.⁴⁶

A diákok számának növekedése sokáig alig pár százalékban mérhető. Csak az 1960-61-es tanévben éri el az eredeti szám másfél szeresét. Míg a következő tanévben, 1961-62-ben

⁴² <http://theopro.unistra.fr/>

⁴³ a diákok száma összesen: 142.336 fő, ebből a férfiak száma: 91.515 fő, a nőké pedig: 50.821 fő, ezt veszem tehát 100%-nak

⁴⁴ Franciaország története II., Szerk.: Duby, Georges, Budapest, Osiris Kiadó, 2007, 763. old.

⁴⁵ Uo. 768. old.

⁴⁶ Ádám, 2004, 97. old. A törvény értelmében az intézmények autonóm, a résztvételen alapuló multidiszciplináris intézménnyé váltak. Vagyis az intézmény maga dönthetett többek között a következőkről: pénzügyek, értékelés és az oktatás módjai in.: <http://mek.oszk.hu/08900/08925/08925.pdf>

Nantes, Orléans és Reims is megkezdte az oktatást az eredetihez képest a növekedés csak 63,42%-os. Valamint az egyetem hallgatóinak száma sem indokolja ezt a nagyarányú növekedést.⁴⁷ Az első komoly ugrás a hallgatói létszámban 1962-63-as év után következik be.⁴⁸ Akkor a hallgatói létszám egy év alatt hirtelen 38,51%-os növekedést produkál az 1963-64-es tanulmányi évre. Ha megnézzük a statisztikai adatokat, akkor az is kiderül, hogy ebben az évben vagyis 1962-63-as tanévre a külföldiek száma a szokásos egy-két ezer helyett hirtelen több mint ötezer fővel nőtt meg. Sajnos a tengeren túli területekről és tartományokról érkező hallgatók számáról erre az évre nézve nem találtam adatot, de vélhetően az ő számuk is megnőtt, mivel 1962-63-ban csupán 4.213 diák érkezett ilyen területről, addig 1964-65-ben már 15.025. Vélhetően ez a növekedés összefüggésben van Algéria függetlenedésével,⁴⁹ és persze a korábban kitelepültek hazatérése sem ment egyik napról a másikra. Továbbá a diákok közül sem ment mindenki egyből egyetemre. Valamint érdemes lenne megvizsgálni, hogy ezen új hallgatók közül mennyi a leszerelt katona, (illetve a tanulmányait korábban félbehagyó és besorozott hallgató) hiszen két tengerentúli megye elvesztésével már nem szükséges akkora haderőt fenntartani.

A következő ugrásszerű növekedés az 1964-65 és az 1965-66-os tanévek között következik be. Ekkor a növekedés 64%-os. Az oka a következő lehet: egyrészt a második világháború utáni baby boom-ban született gyermekek most érik el azt a kort, amikor a felsőoktatásba beléphetnek. Másrészt a gyarmatok függetlenedése miatt sok munkavállaló költözött a volt anyaországba, főleg Algéria területéről.⁵⁰ Erre az évre tehát a kiinduló évből alapul vett hallgató szám két és félszeresére emelkedett.⁵¹ Ezzel összefüggésben a külföldről és a tengerentúli területekről érkező hallgatók száma pedig kis mértékben ugyan de csökkent.⁵² Az ezt követő két évben a hallgatói létszám növekedése egyenletesnek mondható, kicsivel több,

⁴⁷ Az új egyetemekre 1961-62-ben összesen 6.510, 1962-63-ban 7.905, 1963-64-ben 10.969 hallgatóval kezdte meg az évet. Ezzel szemben a növekedés 1961-62 és 1962-63 között 16.548, míg 1962-63 és 1963-64 között már 59.031 volt.

⁴⁸ lásd II. számú melléklet

⁴⁹ Franciaország Algériát hivatalosan 1962. július 3-án ismeri el In: Franciaország története II., 2007, 767.old

⁵⁰ Nyugat-Európai gazdaság- és társadalomtörténet, szerk.: Diederiks-Lindblad, Budapest, Osiris Kiadó, 1995, 181. old.

⁵¹ Az 1964-65-ös évben a hallgató szám 322.063 volt, majd 1965-66-ban 413.696.

⁵² Külföldi hallgató 1964-65-ben 26.782, míg 1965-66-ban 24.304 volt. A tengeren túli területekről érkezők száma pedig 15025-ről 13494-re csökkent.

mint évi 30% körül mozog. A külföldi hallgatók száma pedig számszerűleg nőtt, azonban aránya az összes hallgatóhoz viszonyítva csökkent.⁵³

Elmondható, hogy a francia felsőoktatásban résztvevő hallgatók száma, két kiugró évet figyelmen kívül hagyva folyamatosan nőtt. A növekedés egyenletesnek mondható, ám a növekedési arány egyre nagyobb mértékben nőtt. Ezzel összefüggésben a külföldi és a tengerentúli tartományokból érkező hallgatók aránya viszont folyamatosan csökkent.⁵⁴ Azonban míg a külföldi hallgatók esetében a kiugró növekedés az 1961-62 és az 1962-63-as év között következett be,⁵⁵ addig a tengerentúli tartományokból érkezett diákok arányának látványos növekedése az 1962-63-as tanév és az 1964-65-ös évek között következett be.⁵⁶ Azonban míg a külföldi hallgatók aránya átlagosan 6,91% körül mozog, addig a tengerentúlról érkezőké átlag 3,40%-ot tesz ki.

Nemi összetétel, nemi arányok

Ezek után nézzük meg hogyan változik a nemi összetétel az egyes években⁵⁷. Szintén az 1952-53-as tanévet veszem alapnak.⁵⁸ Az nők aránya ebben az évben 35,71%, ami a korszak végére 40% fölé emelkedik, ám számuk nem éri el az 50%-ot, még a kiugró 1964-65-ös évben sem, ekkor 43,96%.⁵⁹ Nem rendelkezünk adatokkal a női hallgatók számára vonatkozóan 1961-62-es, az 1965-66-os és az 1967-68-as évből. Az 1961-62-es évből a párizsi bölcsészkarokon tanuló nők száma nem ismert. Az összes diák száma ezeken a karokon 23.633 fő, míg Párizsban, ebben az évben 76.707 diák tanult. Azonban figyelembe véve, hogy a többi egyetem bölcsész karain 17.802 nő tanult és, hogy a párizsi női bölcsészhallgatók száma mindig efölött volt korábban és lesz a későbbiekben is a férfi hallgatókhoz viszonyított átlagos 40%-os arányuk alapján hozzávetőlegesen 9.000-9.500 nő tanulhatott ebben az évben Párizsban bölcsészkaron. A másik két évből semmilyen adat sincs.

⁵³ 1966-67-es tanévből sajnos nem állnak rendelkezésre adatok a külföldi hallgatók számát illetően. Azonban 1964-65-ben a hallgatók 8,31%-a volt külföldi, és mivel 1965-66-ban 5,87%, 1967-68-ban pedig 6,99% volt az arányuk, így feltételezhető, hogy a 1966-67-es tanévben sem alakult másképp.

⁵⁴ lásd V. számú melléklet

⁵⁵ Arányuk 1961-62-ben 7,08%, 1962-63-ban pedig már 8,68%, ami egy év alatt 1,6%-os növekedést jelent.

⁵⁶ Sajnos az 1963-64-es tanévből hiányzik az adat a tengeren túli területekről érkező diákok számára és ebből következően azok arányára vonatkozóan. Az 1962-63-as tanévben arányuk 1,69% volt, ez emelkedett meg 1964-65-re 4,67%-ra, ami 2,98%-os ugrást jelent.

⁵⁷ lásd III. számú melléklet

⁵⁸ A női hallgatók száma ebben az évben 50.821 fő.

⁵⁹ lásd IV. számú melléklet

A külföldről érkező női hallgatók számára vonatkozóan az 1952-53-as tanévtől egészen az 1962-63-as tanévig folyamatosan vannak adatok, csakúgy, mint az 1964-65-ös tanévből.⁶⁰ A női diákok aránya ugyanúgy 50% alatt marad, mint a francia nőké. Ám viszonylag hamar eléri a 40%-os arányt és stabilan e fölött marad. A legnagyobb arányt az 1956-57-es tanévben éri el, ekkor meghaladja még a francia nőké is a maga 46,72%-al. Az 1961-62-es tanévből azonban nem számolható ki az arányuk a fent említett okok miatt. Ugyanez a tengerentúli tartományokból érkezett női hallgatók számára vonatkozóan a következőképpen alakul: a számuk alakulására az 1952-53-as tanévtől egészen az 1961-62-es tanévig találtam adatokat. Az arányuk az onnan érkező hallgatók arányának 30%-át sem teszi ki. Arányuk az 1968-59-es tanévben a legmagasabb, 29,15%. Arányuk a női hallgatók arányán belül a következők szerint alakul. A külföldi nők aránya az 1958-59-es tanévben a legmagasabb a női hallgatókon belül, ekkor 6,62%, vagyis még a női hallgatók 10%-át sem éri el az adott években. A tengerentúli tartományokból érkezett nők esetében a női hallgatók arányának 2,5%-a körül mozog. 1956-57-es tanévben a legmagasabb, 2,49%. Vagyis elmondható, hogy női hallgatók elsősorban külföldi országokból jönnek és viszonylag nagyobb arányban, mint ahogyan a francia nők bekerülnek a felsőoktatásba. Ezzel szemben a tengerentúli területekről stabilan nagyon alacsony arányban érkeznek női hallgatók.

⁶⁰ lásd VI. számú melléklet

Összegzés

A dolgozatomban az 1952-53-as tanévtől vizsgáltam a hallgatók számának és a nemek arányának változását az 1967-68-as tanévig. A korszakról elmondható, hogy a férfi dominancia végig megmarad a francia felsőoktatásban. A női hallgatók aránya folyamatosan nőtt, viszont az 50%-ot a korszakban nem tudták elérni. Főleg a bölcsészkarokon jártak közel az 50%-hoz, meghaladni a férfiak számát ott sem tudták. A legkisebb arányban és számban pedig a teológiai karon képviseltették magukat. Valamint hagyományosan alacsony a számuk a jogi karokon is.

A külföldről érkező hallgatók esetében is a férfi dominancia érvényesül. Azonban külföldről egyre nagyobb arányban érkeztek női hallgatók, akik aránya nem egyszer felülmúlta a francia nők arányát is, azonban itt sem tudta az 50 %-ot átlépni. A tengerentúlról érkező nők aránya pedig még a francia nők esetében alapul vett 1952-53-as tanévbeli arányt sem tudta elérni.⁶¹ A tengerentúli tartományokból érkező diákok aránya végig 5% alatt mozgott. A külföldi diákok aránya kicsit magasabb volt, viszont a 9%-ot őt sem érték el.

Összegezve elmondható, hogy a francia diákok száma az Negyedik és az Ötödik Köztársaság alatt folyamatosan emelkedett. A korszakban több egyetem is megkezdte működését, azonban ezek közül nem egy egyetem fogorvos tudományi vagy gyógyszerészeti kar nélkül működött. Nem egy intézmény pedig jogi képzést csak későbbiek során indított. A francia felsőoktatás tehát folyamatosan tért át a tömegoktatásra a korszak során, elsősorban a megnövekvő hallgatói létszám miatt. Az pedig, hogy az 1968-as diákmozgalmak hogyan változtatták meg, ha egyáltalán változtattak a franciafelsőoktatáson az további kutatásokat igényel

A gyorsan növekvő hallgatói létszámot viszont az egyetemi infrastruktúra és a tanári kar nem bírta maradéktalanul kiszolgálni. Az egyetemek, kollégiumok befogadó képessége nem tudott lépést tartani a diák számának növekedésével. A könyvtárak és a szemináriumok felszereltsége is elmaradt az elvárásoktól. A tanárok és oktatók naprakészsége szintén alacsony szinten mozgott köszönhetően a leterheltségüknek. Karrier és pályakezdési életkoruk is egyre jobban kitolódik. Az pedig, hogy hol végzett a diák nagyban befolyásolja az

⁶¹ 1952-53-as tanévben a nők aránya 35,71%, míg arányaiban a legtöbb tengerentúli tartományból érkező nő 1958-59-ben volt, ám ekkor is csak 29,15%-ot tettek ki.

elhelyezkedési lehetőségeket. Az eltérő felsőoktatási intézményben szerzett diploma eltérő karrier lehetőséget biztosít.⁶²

A francia felsőoktatás tehát folyamatosan tért át a tömegoktatásra a korszak során, elsősorban a megnövekvő hallgatói létszám miatt. Viszont a diákszám növekedése miatt egyre több diplomás, és túlképzett munkaerő jelenik meg a francia munkaerő piacon. Ami természetesen rontja az elhelyezkedési esélyeket, ezért nő a diplomás munkanélküliek és a túlképzettek száma. Mivel a hallgatók egyre hosszabb időt töltenek az egyetemi oktatásban a biztosabb munkához jutás érdekében.

Az előbb felsorolt okok miatt vonulnak majd utcára a diákok, és kezdenek tiltakozásba. A követeléseik között szerepelnek majd a következők: az egyetemek megreformálása (több tanár, több tanterem), hallgatók beleszólásának biztosítása az egyetemi életbe, oktatási és módszertani változások (tananyag modernizálása), valamint főleg a szociológus hallgatók követelése volt, hogy javítsák a hallgatók származási összetételét.⁶³ Az pedig, hogy az 1968-as diákmozgalmak hogyan változtatták meg, az további kutatásokat igényel.

⁶² Elég a Grand Écoles-okra gondolni. Ezek az intézmények mindig jobb színvonalú oktatást nyújtottak. Az itt végzettek széleskörű és a társadalom magas rétegeire is kiterjedő kapcsolati hálóval rendelkeznek, ami az elitbe jutást és a munkához jutást is pozitívan befolyásolja.

⁶³ Az előforduló problémák és követeléseket az alábbi művekben fogalmazzák meg: Cohn-Bendit, Gabriel et Daniel: A baloldali radikalizmus, é.n., h.n., Frei, 2008, Merle, Robert: Üvegfal mögött, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1996

Felhasznált irodalom

1968: *Kelet-Európa és a világ*, szerk.: Bartha Eszter-Krausz Tamás, Budapest, Budapest, L'Harmattan, 2009.

A francia civilizáció ezer éve: szerk.: Duby, Georges- Mandrou, Robert, Budapest, Gondolat, 1975.

A történetírás, mint tudomány, szerk.: Lajtai L. László, Budapest, Napvilág Kiadó, 2007.

Ádám Péter: *Francia-magyar kulturális szótár*, Budapest, Corvina, 2004.

Moderntől a posztmodernig: 1968, szerk.: Balázs Eszter, Földes György, Konok Péter, Budapest, Napvilág kiadó, 2003.

Shennan, Andrew: *De Gaulle*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1997.

Bartusek, Karel: *Vallanak az archívumok: Prága-Párizs (1948-1968)*, Budapest, Hamvas Intézet, 2003.

Bevezetés a gazdaság és társadalomtörténetbe, szerk.: Bódy Zsombor- Ö. Kovács József, Budapest, Osiris, 2003.

Cohn- Bendit, Gabriel et Daniel: *A baloldali radikalizmus*, é.n, h. n, [Budapest, un. Kossuth zárolt]

Dahrendorf, Ralph: *A modern társadalmi konfliktusok*, Budapest, Gondolat, 1994.

Diederiks, H.A.- Lindblad, J. Th.: *Nyugat-európai gazdaság és társadalomtörténet, A rurális társadalomtól a gondoskodó államig*, Budapest, Osiris Kiadó, 1995

Duby, Georges: *Franciaország története II.*, Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

Egyetemes történet 1945-1975, szerk.: Kis Aladár, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993.

Furet, François: *Egy illúzió múltja., Esszé a 20. századi kommunista ideológiáról*, Budapest, Európa, 2000.

Frei, Norbert: *1968 Diáklázadások és globális tiltakozás*, Corvina Kiadó, 2008.

Garadnai Zoltán: *Iratok a magyar-francia kapcsolatok történetéhez, 1963-1968*, Budapest, Gondolat Kiadó- Magyar Országos Levéltár, 2008.

Gazdag Ferenc: *Franciaország története*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 1997.

Hahner Péter: *Franciaország története*, Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 2002.

Hobsbawm, Eric: *A szélsőségek kora: rövid 20. század története 1914-1989*, Budapest, Pannonica, 1998.

Judt, Tony: *A háború után I. Európa története 1945 óta*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2007.

Karády Viktor: *A francia egyetem Napóleontól Vichyig*, Budapest, Felsőoktatási Kutatóintézet, Új Mandátum Könyvkiadó, 2005.

Kurlansky, Mark: *1968: egy év, amely felrázta a világot*, Budapest HVG, 2006.

MacDonald, Ian: *A fejek forradalma. A Beatles dalai és a hatvanas évek*, Budapest, Park, 1999.

Marcuse, Herbert: *Az egydimenziós ember*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1990.

Merle, Robert: *Üvegfal mögött*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1996.

Noiriel, Gérard: *A történetírás válsága, Elméletek, irányzatok és viták a történelemről tudománnyá válásától napjainkig*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2001.

Pedagógiai Lexikon, I. köt. szerk.: Báthory Zoltán - Falus Iván, Budapest, Keraban Könyvkiadó, 1997.

Price, Roger: *Franciaország története*, Budapest, Maecenas, 1994.

Reform vagy forradalom - Diákság, egyetem, társadalom Nyugat- Európában, Szerk.: Köpeczi Béla, Kozmosz könyvek, 1970.

Tót Éva: Új tömegek - régi szelekció, In: *Educatio*, 1995/3. szám, 469-484. old.

Idegen nyelvű irodalom

Actes de la recherche en sciences sociales, Dir.: Bourdieu, Pierre, vol 39 septembre 1981.

Berstein, Serge: *La France de l'expansion I. La République gaullienne 1958-1969*, Paris Édition du Seuil, 1989.

Garaudy, Roger: *Marxisme du 20e siècle* Paris, La Palatine, 1966.

Histoire du XXe siècle. II. ed.: Berstein, Serge – Milza, Pierre, Paris, Hatier, 1993.

Histoire générale de l'Europe, III: De 1789 à nos jours, ed.: Dreyfus, Francois - Georges-Marx, Roland-Posidevin, Raymond, Paris, Presses Universitaires de France, 1980.

International encyclopedia of national systems of education, ed.: Postlethwaite, T. Neville, Pergamon, 1995

Masson, Nicole: *L'École normale supérieure, Les chemins de la liberté*, Paris, Gallimard, 1994.

La politique en France: Dictionnaire historique de 1870 à nos jours, ed.: Ferenczi, Thomas, Paris, Larousse, 2004.

Le Débat: *Les idées en France 1945-1988*, une chronologie, ed.: Simonin, Anne- Clestres, Hélène, Paris, Gallimard, 1989.

Le français dans le monde, no.357 mai-juin 2008.

Quermonne, Jean-Louis: *Le gouvernement de la France sous la Ve République*, Paris, Dalloz, 1983.

Sirinelli, Jean- Francois: *Dictionnaire historique de la vie politique française au XXe siècle*, Paris, Presses Universitaires de France, 1995.

Felhasznált források

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6244153h/f15.image.r=livre%20annuaire%20statistique%20de%20la%20france.langEN> (megnyitás ideje, 2014. december 22. 13:22)

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k62110342/f13.image.r=livre%20annuaire%20statistique%20de%20la%20france.langEN> (megnyitás ideje, 2014. december 22. 13:45)

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6211164j.image.langEN.r=livre%20annuaire%20statistique%20de%20la%20france> (megnyitás ideje, 2014. december 22. 13:59)

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k64877051/f8.image.r=livre%20annuaire%20statistique%20de%20la%20france.langEN> (megnyitás ideje, 2014. december 21. 15:00)

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k62441523.image.langEN.r=livre%20annuaire%20statistique%20de%20la%20france> (megnyitás ideje, 2014. december 20. 11:03)

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6243966k.image.langEN.r=livre%20annuaire%20statistique%20de%20la%20france> (megnyitás ideje, 2014. december 20. 14:25)

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6243962x.image.langEN.r=livre%20annuaire%20statistique%20de%20la%20france> (megnyitás ideje, 2014. december 22. 19:01)

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k64655997.image.langEN.r=livre%20annuaire%20statistique%20de%20la%20france> (megnyitás ideje, 2014. december 22. 11:09)

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6211166c.image.langEN.r=livre%20annuaire%20statistique%20de%20la%20france> (megnyitás ideje, 2014. december 20. 13:00)

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6424052p.image.langEN.r=livre%20annuaire%20statistique%20de%20la%20france> (megnyitás ideje, 2014. december 22. 17:00)

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6245498f.image.langEN.r=livre%20annuaire%20statistique%20de%20la%20france> (megnyitás ideje, 2014. december 22. 15:34)

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6211174x.image.langEN.r=livre%20annuaire%20statistique%20de%20la%20france> (megnyitás ideje, 2014. december 22. 15:16)

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6211169m/f13.image.r=%20Annuaire%20statistique%20de%20la%20France%20%281953%29.langEN> (megnyitás ideje: 2014. december 20. 21:43)

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6244151p/f5.image.r=Annuaire%20statistique%20de%20la%20France%20%281953%29.langEN> (megnyitás ideje: 2014. december 18. 19:23)

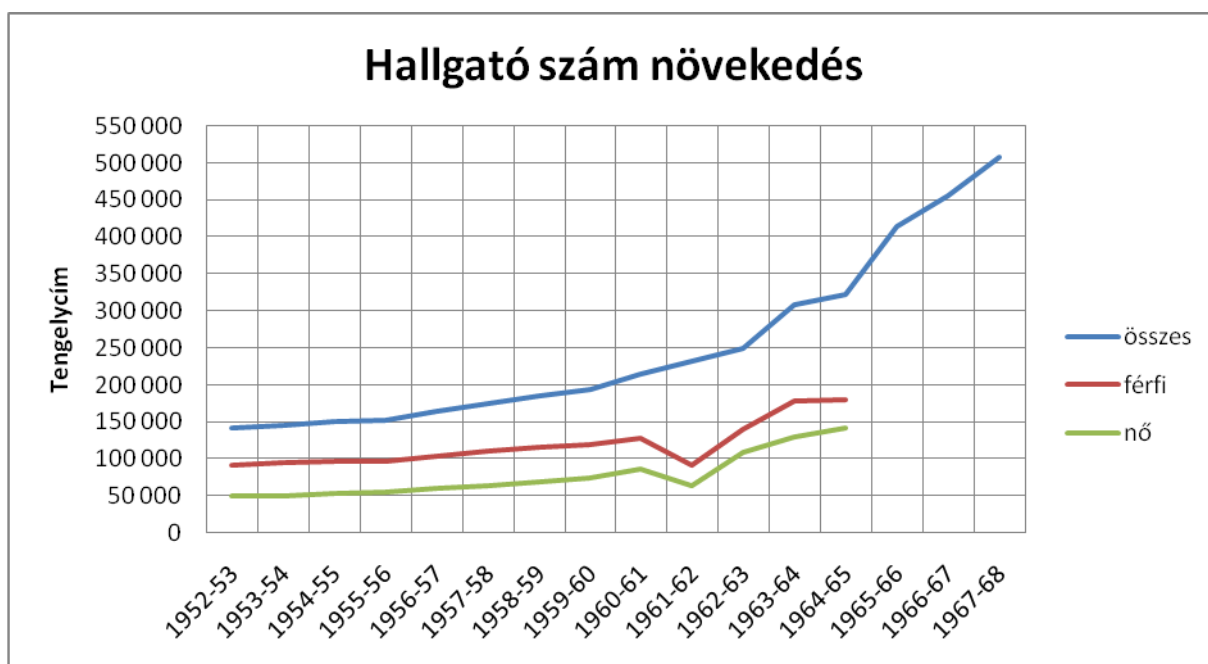
Statisztikai mellékletek

(Saját szerkesztés a Institut national de la statistique et des études économique- Francia Statisztikai Hivatal évkönyvei:

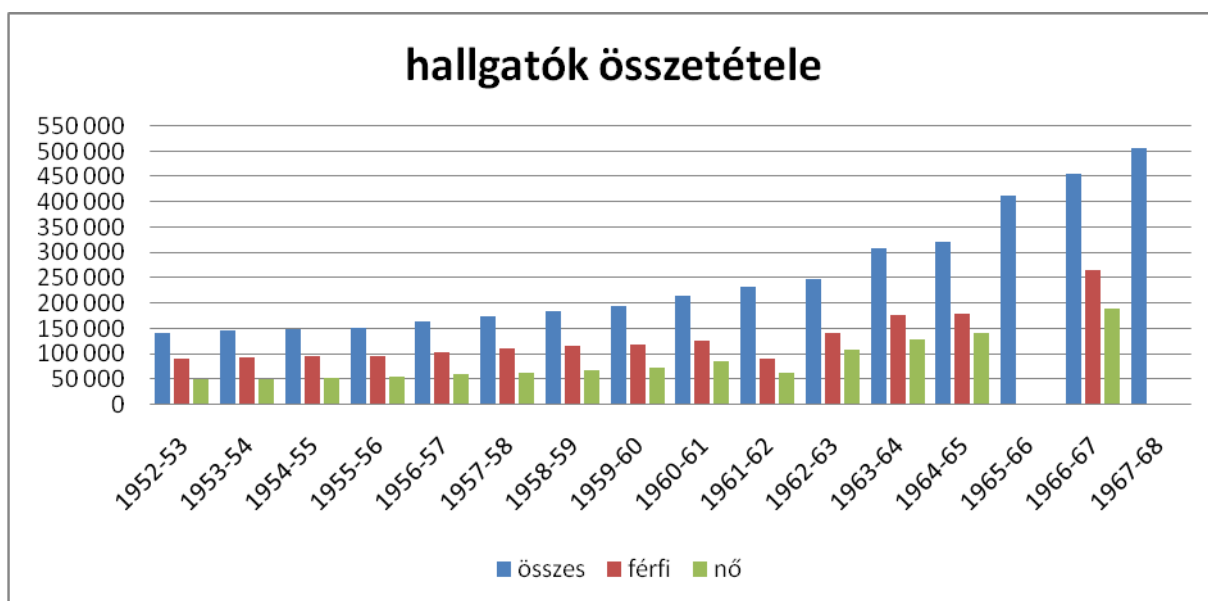
<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb34349577d/date.r=+Annuaire+statistique+de+la+France+%281953%29+.langEN> adatai alapján Letöltve: 2014. december 30-án.)

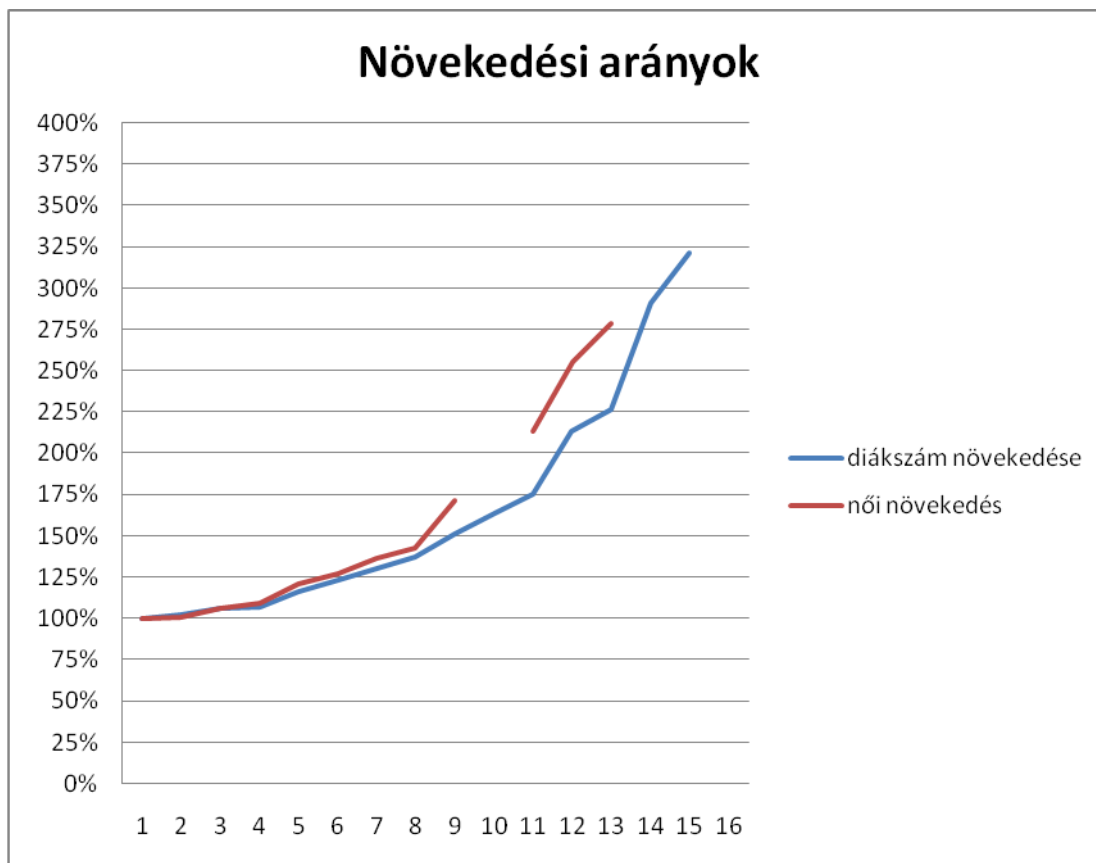
I. számú melléklet

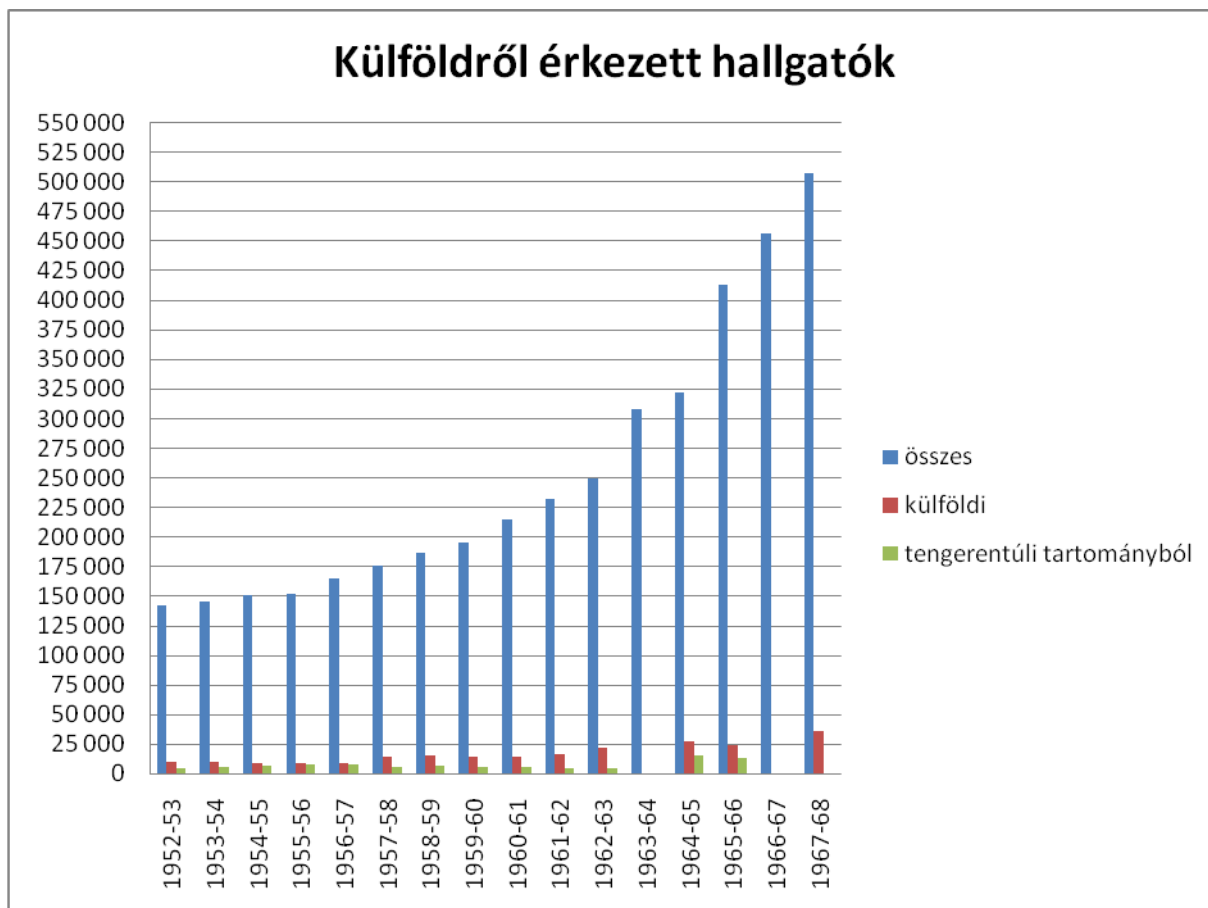
II. számú melléklet

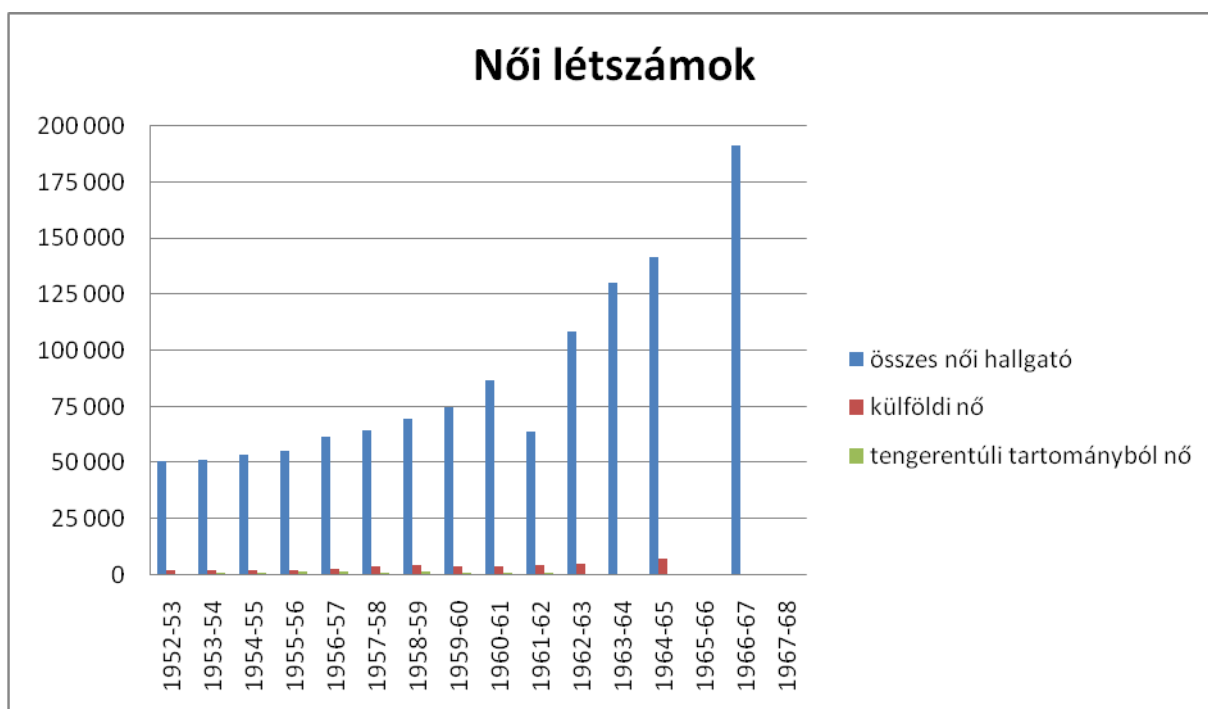
III. számú melléklet

IV. számú melléklet

V. számú melléklet

VI. számú melléklet